

Kendini Kur'an'a Adayan ve Hayatını Ona Göre Şekillendiren Bir İmam Portresi

Yusuf ALEMDAR*

Kendini Kur'an'a Adayan ve Hayatını Ona Göre Şekillendiren Bir İmam Portresi

Özet ► Lisans öğrenimim sırasında bir yazı okumuştum. Beyrut'ta bir kilisede görev yapan bir vaizin bir haftalık yaşam öyküsünü konu alıyordu. Harp muhabiri olan Müslüman bir gazetecinin kaleminden çıkan bu çalışmanın daha sonraları kitaba dönüştüğünü duymuştum. Yazarın, Lübnan iç savaşını izlediği tarihlerde ilgisini çeken ve kendisinin konuğu olarak beraber geçirdikleri anları ve anıları; yani misafiri olduğu kişiyi bizzat gözlemleyerek gece ve gündüz, ev içi ve dışı, işbaşı ve harici ayrımı yapmaksızın bir bütün hâlinde anlattığı bu Hristiyan rahibin kısa süreli hayatını okuduğumda ilk etapta kendi kendime hayıflanmıştım; "Acaba bizde de böyle bir din hizmetlisi/gönüllüsü var mı?" diye. Bu yöndeki merakımı yıllarca içimde sakladım. Sonunda buna benzer bir örneğe rastlamış, bir tanesini bile görmüş/bulmuş olmanın rahatlığıyla geçmişten kalan o ukdeyi gidermiş, öykünmeyi de bırakmış oldum. Aşağıda okuyacağınız makaleden esinlenerek kısaca şunları söylemekle yetinmek, sanırım yeterli olacaktır: Eğitim, çok ciddi ve zor bir iştir. İlgî, sevgi, emek, zaman ve sabır ister. Çocuk, ergen ve genç pedagojisi ile psikolojisinden anlamayana öğretmenlik yaptırılmamalı, hele din bilimleri öğreticiliği hiç verilmemelidir. "Kem âlâtan kemâlât olmaz." Aynı şekilde "Kötü öğrenci yoktur, kötü öğretmen vardır." Bunun anlamı, kendisi iyi yetişmemiş olan bir hocanın rahle-i tedrisinden kaliteli/nitelikli talebenin çıkması düşünülemez ve beklenemez. Hiç kimseye umutsuz vak'a gözüyle bakılmamalıdır. Çünkü her insanın yaratılışının bir hikmeti (amacı ve misyonu) vardır. Tıpkı diğer bütün varlıklar gibi hiçbir beşer, boşuna ve lüzumsuz yaratılmamıştır. "Her insan bir cevherdir." Yeter ki o kişi, gerçek sarrafının eline düşsün/geçsin ve onun tarafından keşfedilsin.

Anahtar Kelimeler: Kur'an-ı Kerîm, Namaz, Cami, İmam, Cemaat, Eğitim-Öğretim, Meal-Tefsir, Hadis/Sünnet.

The Portrait of an Imam (Leader of Prayer) Who Dedicated Himself to the Qur'an and Shaped his Life According to it

Abstract ► I read a paper during my graduate/university education. It was about a one-week life story of a preacher worked at a church in Beirut. I heard that this

* Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Bölümü Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi (h.yusuf.alemdar@gmail.com).

story, written by a Muslim war-reporter, turned to a book. I bewailed, wondering whether there is a similar religious officer among us, when I read the short-time life story of the priest, whom the author told about, without distinguishing any time with him, daytime or night, at home or outside, at work or not, as a guest of him, while he was reporting the civil war in Laban. I kept my curiosity in this direction for years. Finally, running across a similar man and by the content of finding a unique example, I removed the regret of the past and stopped bewailing. I think it will be enough content to say these, originating from the article you will read below: Education is a very serious and difficult profession. It needs love, labor, time and patience. Those, who don't know about the child, adolescent and teen/young pedagogy and psychology shouldn't be permitted for teaching, especially for religious education. "Perfection cannot be obtained by bad devices." Similarly, "There isn't a bad student. There is bad teacher." It means that the production of qualified student by the hand of unqualified teacher cannot be expected. Nobody should be seen as hopeless case. Because, there is a mystery and mission in the creation of any person. None of the mankind has been created worthlessly, as all the other creatures. "Every person is a jewel." As long as he should fall into hands of a jeweler and be discovered by him.

Keywords: The Holy Qur'an, Prayer, Mosque, The Imam (Leader of Prayer), Community, Education-Teaching, Translation-Tafseer (Commentary of the Holy Qur'an), Hadith/Sunnah.

Bir süre önce oğlumun hayırlı işi için görev yerimin bulunduğu, dolayısıyla hâlen ikamet ettiğim şehirden bir başka kente üç hafta üst üste gitmek suretiyle orada bir müddet kalma zorunluluğu baş göstermişti.¹ Yeni bir yere gittiğimde – vakit namazları için cemaate iştirak ve biraz da meslekî merak saikiyle yakında bulunanlardan başlamak üzere- çevredeki cami ve mescitleri ziyaret etme âdetimin gereği olarak burada da aynı şeyi yaptım ve öncelikle cemaate katılmaya mahalle camiinden başladım. Ancak benim için çok şaşırtıcı bir gelişme oldu: Orada misafir olarak kaldığım zaman zarfında başka bir camiye gitme ihtiyacı duymadığım gibi cemaatle kıldığım namazları da iade etme lüzumu hissetmedim.² Bu,

1 Bu tarihler sırasıyla 09.10.2016 Pazar (karşı tarafın ailesiyle tanışma faslı), 15.10.2016 Cumartesi (kız isteme seremonisinin gerçekleştiği) ve 22.10.2016 Cumartesi (nişan töreninin yapıldığı) önemli günlerdi bizim için.

2 Çünkü ben -siz buna isterseniz bir meslek hastalığı deyin- bir müddetten beri hem namaza verdiğim önem ve özen hem de bir şeyi, hele bu, ibadet gibi ciddî bir mesele olursa kolay kolay beğenmeme hassasiyetim veya takıntımın dolayısıyla genelde cemaatle kıldığım namazları ayrıca tek başıma iade ederim. Açıkçası –cumalar da dâhil olmak üzere- cemaate gönüllü değil zoraki, bir

benim için gerçekten olağanüstü bir hâdiseydi. Öyle ki kendime bile inanamaz oldum. Düşünün bir kere, ilk sesli namazı arkasında kıldığım bir imamdan memnun kaldım ve onun cemaati olmaktan kendimi alamadım. Bu, kendi adıma olacak şey değildi. Uzun sayılabilecek bir aradan sonra bende hayranlık uyandıracak derecede ilk kez bir imamın cemaati olmaktan mutlu oldum. Ve o imamı bir daha bırakmadan namazlarımı, bilhassa sesli olanları devamlı onun arkasında kılmak istedim hatta âdeta buna can attım. Peki, “Bu duyguya nereden ve niçin kapıldın?” dersiniz, bunu da kendime göre kısaca şöyle izah edebilirim:

Kur'an kıraati mevzuunda –yılların verdiği birikim ve deneyimle- bazı kriterlerim var. Bunlar uygulandığında o tilavet, şahsım için güzel olmuş ve geçer not almış demektir. Bunların neler olduğunu uzun uzadıya anlatmak yerine zannederim, makaleye konu olan imam efendi³nin neler yaptığına bakmak daha iyi olur.

a) Zamm-ı sureye, gelişigüzel bir yerden değil ayn işaretinin bulunduğu bir ayetten başladı.

anlamda mecburiyetten gider oldum. Çoğu defa özellikle farz namazların zamm-ı sureli olarak eda edilen ilk iki rekatına geç kalmayı yeğlerim; tekrar kılamayacaksam hiç olmazsa baş tarafını içime sinerek ifa edeyim diye. (Varsa vebali Allah affetsin ve cümlemizinkini kabul buyursun!)

3 Bu arada aslında yazının başlığını “The Imam” diye atmak isterdim. Çünkü bu başlık altında kendisinden bahsedeceğimiz kişi, tam anlamıyla feleğin çemberinden geçmiş ama sonunda özgür iradesiyle hayatına yeni bir rota/yön çizmiş, şekil vermiş ve kendisine “haza imam” dedirtirecek bir noktaya/seviyeye ulaşmış biridir. Ayrıca yukarıdaki başlık, kimilerine garip gelebilir ve şunu diyerek buna itiraz edebilir: “Bir imamın, yaşamını Kur'an'la bütünleştirmesinden daha doğal ne olabilir ki?” Evet, normal ve olması gerekeni bu ama gelin görün ki işin gerçeği hiç de böyle değil maalesef. Nice imamla Kur'an arasında uçurumu andıran mesafeler var. Kur'an'la barışık olmayan pek çok imam var. Hele Kur'an'dan habersiz azımsanmayacak sayıda imam var. Bir zamanlar Halil Güneç hocamızdan bizzat şu anekdotu dinlemiştim: 1980 Askeri İhtilâli'nden sonra yapılan müftülük imtihanlarından birinde kendileri komisyon üyesi olarak yer almış. Sınav esnasında adaylara ait dosyaları karıştırırken bunlar arasında bir not dikkatini çekmiş: “Namaz da kılar!” Bir müftü namzedinin namaz kılmasından daha tabii ne olabilir? Demek ki müftüler bile namaza o denli yabancılaşmış ki bu ibadeti ifa eden o adayın dosyasına bu şerhi koyma ihtiyacı duyulmuş.

b) Zamm-ı sureyi, yine herhangi bir yerde değil sonunda ayn işaretini bulunan bir ayette bitirdi.⁴

c) Namazın bir rüknü olarak Kur'an kıraat ederken gayet rahat ve oldukça yavaş (açık açık, tane tane) okudu, hiç acele etmedi.⁵

d) Üstelik a ve b maddelerinden anlaşılacağı gibi zamm-ı sureyi bir-iki ayetten ibaret olacak biçimde kısa tutmadı.

e) Bazıları farkına varmamış olabilir ama bilen ve alâkadar cemaatin pekâlâ anlayacağı üzere hem aynı namazın birinci ve ikinci rekatlarında hem de müteakip namazda hoca, birbirini izleyen yerleri okudu. Yani imam, namazlarda hatim takip etti.

f) Ayrıca namazın sıhhatinin olmazsa olmaz şartlarından olan ta'dil-i erkâna azamî derecede ihtimam gösterdi.

Tabî ki onun cemaatine devam etmem için bu kadarı bana yetmişti. Daha fazlasını öğrenmek ve işini lâyıkiyla yapmaya çaba gösteren bu kişiyi yakından tanımak için onunla muarefe atağına geçtim. Ancak emin olmak için kendimce biraz vakit kazandım. Ta ki işini doğru dürüst yaptığına karar verinceye dek bekledim. Sonunda tamam deme noktasına gelince de kendisiyle tanışma teşebbüsünde bulundum. Evet, "kimmiş bu kahraman?" diye soracak olursanız, onu da kendi anlatımıyla ve fakat izin verdiği ölçüde şu şekilde özetlemeye gayret edeyim.

Adı-soyadı, aslen nereli olduğu, hangi okullarda okuduğu ve hâlen nerede çalıştığı gibi kişiye özel bilgiler bende mahfuz kalmak kaydıyla makalemize konu olan şahıs hakkında şunları söyleyebilirim: Bu zat, bir Anadolu insanı ve bir köylü çocuğu. İlkokulu memleketinde bitirdikten hemen sonra babasının zoruyla büyük illerimizden birinde faaliyet gösteren bir Kur'an kursuna yatılı olarak verilir. Bu, kendi rızası ve tercihi ile değil arzusu(nun) hilâfına gerçekleşir. Oysa o, normal devlet okullarında öğrenimine devam etmek ister ama onu dinleyen olmaz.

4 Erbabınca bilindiği üzere bu vakıf işaretleri, Kur'an pasajları arasında konu başlangıçlarını ve bitişlerini, yani konu bütünlüğünü gösteren ve Kıraat literatüründe "Ta'şîr alâmetleri" diye tabir olunan duraklardır.

5 Anlaşıldığı kadarıyla bu okuma tarzı, yine Kıraat terminolojisiyle ifade etmek gerekirse sadece "Tertil"e riayet etmek değil aynı zamanda "Tahkik" ile tilavet etmek anlamı taşır. Yani salt birtakım kurallara uymaktan öte manayı da tefekkür ederek ve dinleyicilere/cemaate de bu fırsatı tanıyarak okuma sitilidir.

Orada, şu ana kadar ki ömrünün kâbus dolu en kötü dört yılını geçirir. Hafızlığını da güç belâ tamamlar. Bir bayram sonrası, sıla-i rahimden yalnız başına kursa dönerken bir vesileyle aynı şehirdeki bir İmam-Hatip lisesine yolu düşer. Bir uğrayayım diye gittiği bu okulun –kendi de farkında olmadan- talebesi oluverir ve buranın yurdunda kalmaya başlar. Ancak bu gelişmeden, ebeveyninin haberi olmadığı gibi –korktuğu için- onlara bildirmekten de çekinir. Derken orada ortaokulu ve liseyi vasat bir öğrenci olarak bitirmeye muvaffak olur. Zira burası da onun, tam olarak tahsilini sürdürmek istediği eğitim kurumu değildir. Nitekim burada okuduğu süre içinde kimseye, ne hafız olduğunu söyler ve ne de bunu açığa vurup belli eder. Öyle ki Kur'an derslerinde bile sıradan bir öğrenci gibi davranır. Çünkü ruhunda ve bedeninde Kur'an kursundan kalma öylesine kötü izler taşımaktadır ki bunların hepsini atmak, yok etmek ve unutmak ister. Ne yazık ki buna Kur'an da dâhildir. Yani oradan hiçbir eser kalmaması, onun en büyük arzusudur. Çünkü orada yegâne talim aracı dayak atmak/dövmek, tek terbiye vasıtası da bağırarak, çağırarak ile sövmeye, küfüre, aşağılamaya, hakarete varan iğrenç söz ve davranışlardır. Kısaca öğretimin temeli şiddete, eğitimin metodu da baskıya dayanan bir modelin/sistemin ürünü olan bu çocuktan daha ne beklenebilir ki? Neyse, kaderin cilvesi bu ya; İHL'den mezun olur olmaz askere gitmek mecburiyetinde kalır. Bunun birkaç sebebinden bahsedilebilir: Kurs hayatından dolayı emsallerine göre yaşının biraz büyük olması, anne babasının onun hâlâ Kur'an kursunda okuduğunu biliyor olması (ki onlar, kendisinin o kursta hafızlığın ardından Arapça ve buna bağlı diğer İslâmî ilimleri tedris ettiğini zannediyorlarmış) ve en mühimi de 28 Şubat sürecine denk gelen bir zaman diliminde bulunuyor olması. Bu, şunun için önemli: Kendisi, istem dışı da olsa bir liseyi bitirmiş. Ancak hiç olmazsa yükseköğrenimini istediği dalda yapmak niyetindedir. Bu da Siyasal, Hukuk ve Edebiyat alanlarından biridir. Malum dönemin şartları gereği devrin hâkim güçleri ve yetkilileri, okuduğu okul türü mezunlarının önüne katasayı zulmü diye bir engel çıkarırlar. Bunu aşmasının mümkün gözükmemesi bir yana ama aslında düşüncesinin temelinde şu fikir yatar: Şu ana dek başkalarının zorlamasıyla veya rüzgârın savurmasıyla yahut akıntının kendisini bir yerlere sürüklemesiyle istemediği yerlerde okumuştur. Eğer bundan böyle okuyacaksa artık kendi hevesi doğrultusunda bir yerde okumalıydı, yoksa kendince okumaması daha iyi hatta en iyisi askere gitmek (ki bari vatan-daşlık- borcu ödenip aradan çıksın da hayatına bir çeki düzen versin, önündeki o büyük engeli kaldırarak yaşamını istediği gibi yönlendirebilsin). Nitekim öyle de yapar. Uzun dönem olarak gittiği askerliğini tamamlayıp terhis olur ve onun için hayat, asıl şimdi başlar. Bir müddet ana babasının yanında vakit geçirir ancak çok geçmeden

bu durumdan sıkılır. Bir şeyler yapması lazım ama ne? Bir plânı var fakat onun için de biraz olsun sermaye gereklidir. Geçici de olsa bir iş bulup ona altyapı hazırlaması icap eder.

Derken bir gün, imamlık için belge imtihanı açıldığını duyar. İlgisini çeker lâkin “acaba” demekten de kendini alamaz. Ancak nasıl olsa “geçici, denemekten ne çıkar, ne kaybederim; hoş yapanlar benden daha mı lâyük ve ehil?” mülahazasıyla o sınava başvurur. Kaldı ki onu cidden başarır. İmam-Hatiplik yeterlik belgesini aldıktan sonra bu sefer görev yeri arayışına girer. Ama bunu şansa (oluruna/akışına) bırakmak istemez. Aklına koyduğu asıl işe altyapı oluşturmak için coğrafi olarak Ege ile Marmara bölgelerinin kesiştiği noktada bir yer beğenir ve orayı takip altına alır. Orada münhal bir kadronun olduğunu da bir şekilde öğrenir. Ve o gün gelip çatar. Oranın bağlı bulunduğu il müftülüğü nezdinde bir eleme/seçme sınavı açılır ve buna tereddütsüz müracaat edip girer. Sonuçta istediği neticeyi elde ederek kafasına koyduğu camiye talip olur ve nihayet bu emeline de ulaşır. Burası bir sahil köyü, daha doğrusu belediye statüsünde bir tatil kasabasıdır. Amacı, burada –çoğu imamın yaptığı gibi- görevinin yanı sıra ek işlerle uğraşarak ekonomik yönden biraz palazlanıp, sektörü öğrenip, çevreyi keşfedip turizm işletmeciliği işine soyunmak ve bir yolunu bulup buna el atmaktır. Vazifeye başlar ama kelimenin tam anlamıyla “eli işte gözü oynasta” bir ikilem içinde günlerini geçirir.

Bu hengâmede yuvarlanıp giderken hatta kendine göre gelecek plânları yaparken ve bunun için de tasarruflu davranıp para biriktirirken hiç beklenmedik/umulmadık iki şeyle karşılaşır: Değerli bir hoca efendi ve aşkla tutulacağı/bağlanacağı bir sevgili. Dahası her ikisi de bunun tüm tasavvurlarını alt üst etmeye/karıştırmaya yeter ki bunlardan biri kafasını çeler, diğeri ise kalbini çalar. Öyle ki kendisinin bile unuttuğunu sandığı “hafız olduğu” gerçeğini, ta kursu terk ettiğinden (kurstan ayrıldığından) beri ilk kez bu kıymetli hocaya, daha fazla dayanamayıp söyleyiverir. O da gel evlâdım der ve onun elinden –bir daha bırakmamacasına- sıkıca tutar. Âdeta sıfırdan denilebilecek tarzda onu yeniden hafızlığa başlatır fakat bu defa bir farkla: İlgiyle-sevgiyle, aşkla-şevkle, can atarcasına isteyerek ve içinden gelerek. Gitti gidecek, kayboldu kaybolacak aşamasına (ki ha’sı gitmiş, viz’i kalmış derekesine) gelmiş olan hızını kuvvetlendirmenin ötesinde ondan tashih-i hurûf dersleri de alır ve belli bir seviyeye ulaştıktan sonra Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yapılan Hıfz tespit imtihanlarına girerek tam puanla Hafızlık belgesini almaya hak kazanır. Bu başarının peşinden hocası bir gün ona; “şimdi de Kıraat okumaya başlayalım” teklifinde bulunur. Bizimkinin

böyle bir ilimden haberi bile yoktur. Şaşkınlığını gidermek için o da neyin nesi diye soruverir. Hoca, bunu olgunlukla karşılar ve kendince izah eder. O da ne olduğunu anlayınca bu öneri aklına yatar ve tereddütsüz “evet” deyiverir. Öte yandan aşk-meşk işi de gönlünü yaralamaya, içini kavurmaya devam eder. Hiç bırakası yoktur. Bunun da kendince çok haklı bir gerekçesi vardır ve zaten ona ruhsal açıdan büyük faydası dokunur. Şöyle ki öteden beri potansiyel olarak içinde var olan/taşıdığı Edebiyat merakı, bu sayede yeniden filizlenir, depresir ve bu yürek sancısı, onun birtakım eserler (nazım-nesir) vermesini/yazmasını doğurur/sağlar. O yüzden karşıt cinse olan alâkasını ve onunla arasındaki ilişkisini (muhabbet bağını) koparmak bir yana –gönüllü olarak- bunu daha da ilerletmek (ileri boyutlara vardırarak) ister. Çünkü bu suretle edebî zevki bir hayli artar, gelişir, zenginleşir ve böylece elinden/kaleminden çok güzel yazılı ürünlerin ortaya çıkmasının yolu açılmış olur. Bir taraftan da aşkı-sevdayı, hakkını vererek doyasıya yaşamak ister; olabildiğince derinden, şiddetli ve yakıp kavururcasına...

Yine bir gün, hakiki hocası olan zat-ı muhterem, bizimkine bir sürpriz daha yapar ve “Oğlum sen okumalısın!” diye tutturur. Bu da nereden çıktı demeye kalmadan o, münasip bir dille diretir: “Sen İlahiyat okumalısın, tahsilini böyle yarıda bırakmamalısın yoksa buralarda körelirsin, harcanırsın, yazık olur sana; göz göre göre kaybolup gitmene gönlüm razı olmaz!” deyiverir. “Peki, nasıl olacak bu iş?” diye sorunca o, gayet rahat ve kendinden emin bir ses tonuyla; “Çok basit, üniversite sınavlarına hazırlanacaksın, zamanı geldiğinde de başvuracaksın ve imtihanlara girip kazanacaksın; o kadar.” “Ya sonra?” “Sonrası daha kolay.” “Nasıl yani?” “Hangi İlahiyata gidersen naklini oraya aldırırısın, bir taraftan okur bir taraftan da vazifene devam edersin. Hem Allah ilim talibinin dostudur/yanındadır, okuyana yardım eder; göreceksin o dem bütün aksilikler hallolur, her işin yoluna girer.” deyince o, tam manasıyla şok geçirir. Bu gelişme üzerine beynini zonklattırcasına günlerce düşünür ve “Ne olur beni bu kaotik durumdan kurtar!” diye mütemadiyen Rabbine yalvarır. Sonunda O’nun rahmetinin eseri olarak içine bir ferahlık düşer, üzerine sekînet çöker ve ruhunu huzur kaplar. Nihayet “Herhâlde en doğrusu, bu yolu tercih etmek” diyerek kararını verir. Büyük sözüne uyarak vicdanının sesini dinlemiştir artık...

Ardından kendi çapında bir hazırlığa koyulur fakat çok sıkıntıya girmeden, fazla yorulmadan. Ve ilk sınavın sonucuna göre de bir İlahiyat fakültesine yerleştirilir. Bu neticeye (yeni duruma) öylesine taaccüp eder ki “Bu ne değişim hatta başkalaşım” diye bir müddet kendini hayâl veya rüya âleminde yaşıyormuş gibi

görür. Gerçekten sanki kendini tanıyamayacak hâle gelmiş de bundan haberi yokmuş gibi bir hisse kapılır. Vazifesi icabı görevli olduğu beldenin bağlı bulunduğu ilçede oturan/yaşayan hocasına İlahiyat fakültesini kazandığı haberini güzel bir müjde kabilinden vermenin akabinde onun yaptığı değerlendirme, hakikaten hayret uyandıracak derecede ilginçtir: “*Sâbit olan nâbit olur.*” Gel de bu yorum/yaklaşım biçimine ve bunun için seçilen söze şapka çıkartma! Derken fakülteye kaydını yaptırdıktan sonra eşliğinde kendisine yeni bir görev yeri bakmaya başlar. Çok beklemeden ve fazla zahmete katlanmadan ilk senenin sonlarına doğru, fakültenin bulunduğu il çapındaki münhal kadrolar için müftülükçe bir yarışma imtihanı açılır ve o da bunu kaçırmaz. Her şey çorap söküğü gibi peş peşe gelince “Meğer hayat o kadar da zor değilmiş ama galiba şartları biz zorluyormuşuz, koşulları içinden çıkılmayacak şekilde karmaşık hâle biz getiriyormuşuz” der ve farkında olmadan ait olduğu kulvara girince de “İşler ne kadar kolaylaştı, yaşam ne kadar basitleşti” demekten kendini alamaz. Yahut “*Kur’an’a sarıldıkça onun sayesinde karanlık, sarp ve karışık sandığım yollar –vakti, saati gelince- nasıl da bir bir açılıyor ve önüm –doğal akışında- aydınlanıyor*”⁶ der hayretle... Niçin olmasın? Okula rahatlıkla gidip gelebileceği bir camiye tayini yapılır ve işte –görüldüğü gibi- o günden beri buradadır artık. Ancak geride iki sevgili bırakır: Biri saygıdeğer hocası, diğeri ise sevda ateşine tutulduğu can pasesi, gönül yaresi biricik yavuklusu...

Şu an itibariyle bile hocasının, kendi nazarında apayrı bir yere sahip olduğunun altını çizerek ve aşırı minnettarlık duygusunu vurgulayarak; “Başkaları onun boşluğunu dolduramaz ama yine de hadi diyelim burada –fakülte dekiler başta olmak üzere- kendilerine ‘hocam’ diyebileceğim çok sayıda insan(la) tanı(ş)mış, bunlarla teselli bulmuş, bilgi zafiyetimi, eksikliği ve açlığını bir nebze olsun gidermeye çalışmış olabilirim” demekte ve ardından; “Ancak sıra ötekine gelince, işte bakın aradan kaç yıl geçmiş, bugün olmuş hâlâ ona bir çare bulamadım” diye eklemekte ve peşi sıra ciğerlerini parçalarcasına derin bir “ah!” çekerek acı haykırılarına şöyle devam etmektedir: “Gördüğünüz gibi –şairin ifadesiyle- ‘*yolun yarısı eden 35*’e gelmişim hatta nerdeyse 40’a merdiven dayamışım ama hâlâ yalnızları oynuyorum. Niçin? Onun yerine kimseyi koyamadığım, ondan başka kimseyi düşünemediğim; dolayısıyla bir başkasıyla beraber olup hayat kurmayı tahayyül dahi edemediğim için. Varsa yoksa o...” Hemen; “Fakülte bitti, işin gücün var,

⁶ Burada 90. Beled, 10-18. ayetlere telmih vardır.

ekonomik yönden sıkıntı çekmiyorsun, Allah'tan başka kimseye bir bağlılığın/bağımlılığın yok, o bakımdan da özgürsün; istesen onun yükümlülüğünü üstlenerek karşı konulmaz, dayanılmaz bu acı hasrete son verebilirsin; bu durumda birbirinize kavuşmanıza bir mani kalmamış görünüyor” diye merak edebilirsiniz. Karşıdan bakınca öyle gibi lâkin meseleye bir de benim zaviyemden yaklaşırsanız ortaya şu hazin tablo çıkmaktadır: “Ben aşkı derunî boyutta yaşayarak onun büyü-sünü bozmak istemiyorum felsefesi, sanırım bunun önündeki en büyük engel. Galiba ben bu sihri, bilerek çözmüyor, çekmeye gönüllü olarak da açmıyor ve aşmıyorum. Herhâlde olayın özü bu. O yüzden hem kendime hem de ona onulmaz acılar çektiriyorum. Melankolinin tarifi böyle bir şey olsa gerek. Karşı tarafı bilmem ama bana sorarsanız –itimat buyurun- gerçekten bu hâlimle içinde bulunduğum durumdan çok memnun ve mutluyum.” demek ve yüreğinin feryadına tercüman olurcasına sürekli tekrar ettiğini belirttiği bir şarkı sözünde geçen; “*Kalbimin sahibi sensin, orda yalnız sen varsın*” mısraına atıfta bulunup mırıldanarak derin bir iç geçirmektedir.⁷

Oldukça hassas ve son derece nazik bir mevzuda onun anlatımından yaptığımız, hâlet-i ruhiyesini ele veren bu enteresan alıntılardan sonra gelelim hikâyenin bizi daha yakından ilgilendiren ve konu başlığıyla birebir örtüşen diğer asıl kısmına:

Arkadaşımız burada, yani şimdiki vazife mahallinde daha göreve başlamadan evvel Allah'a şu doğrultuda bir söz verir: “Mademki bunca nimete Kur'an sayesinde eriştim/kavuştum, onun hürmetine her şeye nail oldum; o hâlde buna karşı şükür borcumu ödemek için bundan böyle istisnasız bütün namazları(mı) hep

7 “Gel gör beni aşk neyledi” dizesinde Yunus'un kastıyla bizim meramımız uyuşmayabilir, yani muhteva veya mahiyet itibarıyla lafzen onunla aynı şeyleri terennüm etsek hatta onun sözlerini –yeri geldiğinde kullanmak üzere- ödünç alsak bile manen farklı şeyleri düşünmüş olabiliriz. Bu “dervişin fikri ve zikri” birlikteliği veya ayrılığı meselesi hiç de önemli değil... Benzer deritten mustarip olan ben, doğrusu kahramanımızın bu ifadelerini çok manidar buldum. Onun bu sözleri, hâlen dahi tazeliğini koruduğuna inandığım gönül telime fana dokundu; unutulmaya/kurumaya yüz tuttuğunu zannettiğim eski bir yürek yaram, sanki birileri tarafından yeniden kaşınmış, üstü kaldırılmış, kabuğu soyulmuş, içi deşilmiş, kanatılmış veya cerahati akıtılmış gibi oldu benim için. Peki, seninki neydi diye sorarsanız, onunla eşdeğer samimiyette itiraf etmem lazım gelirse ben de bu vesileyle bir an için yıllar ve yıllar öncesine, lisans öğrenimimin birinci senesine, fakülte hayatımın başlangıç günlerine gittim. “Göz gördü, gönül sevdi” misali, “ilk görüşte aşk” derler ya, aynen onun gibi bir şeydi benim öyküm de. Hadi yine bu da içimde saklı kalsın... Bu yönüyle refikimizin, nazarımda devleştiğini rahatlıkla söyleyebilirim artık.

hatim takip ederek kılacak ve kıldıracağım. Ölüm veya ölümcül hastalığın haricinde hiçbir neden ya da bahaneyle bu vadimden dönmek bir yana asla en ufak bir tavizde bile bulunmayacağım.” Arkadaşımız, hakikaten o gün bugündür bu sözüne sadık kalır ve burada imamete “Bismillah” dediği ilk vakit namazından itibaren bugüne değin tüm namazları(nı) fasılasız hatimle kılma ve kıldırma işini düzenli ve sıkı bir şekilde sürdürür. Kardeşimiz, bununla da yetinmez ve buna bir şey daha ilâve eder: Yine o ilk günden beri bu hatimleri hep bir meal eşliğinde yapmayı prensip hâline getirir. Böylece sürekli namaz hatmi yapmak gibi çok hayırlı mesaiye, en az bunun kadar veya –Allah bilir- ondan daha hayırlı bir iş daha katar: Kur’an’ın gerek orijinal metnini gerekse mealini salt okumakla kalmaz, bunu kendine göre bir sistem dâhilinde (ki her defasında meali değiştirerek ve her meal için de ayrı notlar alarak/tutarak) okumayı ilke edinir. Bu kapsamda o günden beri belki onlarca (bilmem kaçını) namaz hatmini, yine aynı sayıda meal okumaları refakatinde sürdürür ve her bir meal için de farklı içerikte not koleksiyonları meydana getirir.

Şahsen ben, bu meslektaşımızı, kendini tüm benliğiyle ağırlıklı olarak iki şeye vermiş hatta adanmış, dahası onlarla âdeta bütünleşmiş bir insan hüviyetinde gördüm: Namaz ve Kur’an. Doğrusu bu ihlâsına/takvasına imrendim, gıpta ettim. (Allah dâim ve kâim eylesin, bizi de bu kervana ilhak etsin!) Öyle ki bunlara aşk derecesinde bağlı/tutkun, hele ikisi bir arada olunca... Açıkçası Namaz ve Kur’an’ın beraber icra edilişi, onun için bambaşka bir anlam taşımakta ve yalnızca bu ikiliyle teselli bulmaktaymış gibi geldi bana. Buna gerekçe olarak iki argüman ileri/öne sürmektedir: Olumlu anlamda geçmişin öcünü almak, acısını çıkarmak ve derinden derine (için için) fokurdayan bir volkanı/yanardağı andıran kalp yangını (ağrısını/sızısını) biraz olsun dindirmek, gönül yarasına azıcık tuz basmak. Yukarıda değinildiği gibi ikincisini anladık da birincisi neyin nesi oluyor diye sorduğumuzda maziye dair dehşet uyandırırçasına çok ürkütücü ama o oranda da üstüne alana ibret verici bir anı sunar bize: Çocukluk, buluş/ergelik ve erken gençlik çağlarında içinde bulunduğu ortamın olumsuz etkisiyle ve aralarında yer aldığı –sözüm ona- insan suretinde yaratılmış mahluk/varlıklar yüzünden Namaza ve Kur’an’a olabildiğince yabancı kalır. Onların hem çok yakınında hem de çok uzağındadır. Nasıl diyeceğini bilemez tarzda dili de söylemeye varmaz/yanaşmaz fakat işin vahametini kavramak açısından –Allah günah yazmasın temennisinde bulunarak- şu kadarını belirtmekle yetinir: “Ben kendimi bulana, bilene ve farkında olana dek Namaz ve Kur’an diye iki kavramı duyardım, bu iki şeyden haberdardım lâkin bunların ne oldukları, nasıl bir değer ifade ettikleri/taşındıkları

hakkında –inanın- hiçbir fikrim yoktu. Namaz kılan ve Kur'an okuyanlara kızdığım, nefret ettiğim gibi benim de bunlara –hâşâ sümme hâşâ- soğuk baktığım farz edilebilir. O sebeple ben, kendi kendime bir çetele tutup on yıllık bir takvim oluşturarak yaptığım bir program çerçevesinde geçmişe dönük bütün namazlarımı kaza etmeye çalışıyorum. O da basitçe şöyle: Millet/cemaat sünnet namazları(nı) kılarken ben, çaktırmadan kaza namazlarına niyetleniyorum; böylece her gün asgarî bir günlük namazımı kaza ediyorum. Şimdilik Rabbimden en büyük niyazım, bunları telâfi etmeden/bitirmeden canımı almaması ve beni huzuruna namaz borcuyla çıkarmamasıdır. Çok şükür, bu yolda hedefime ulaşmak için sona yaklaştım sayılır...”⁸

Gelelim bir başka noktaya: Birileri tarafından sürekli denir ya, güya sünnet icabı “*namazı hafif tutmak lazım; çünkü cemaat içinde yaşlı, hasta, yolcu ve acelesi olanlar vardır diye...*”⁹ Sizin, bu yaygın uygulamaya ve bundan doğan genel görüntüye aykırı tutumunuz, yani namazları hakkını vererek kıldırılmaya özen göstermeniz karşısında cemaatinizin yaklaşımı nasıldır? İtiraz sesleri(nin) yükseldiği olur mu? Dahası, onlar arasından sizi müftülüğe şikâyet etmeye yeltenenlerin çıktığı vaki midir? Evet, başlangıçta bu tür karşı çıkışlar olur olmasına ama bunlar serzenişten ibaret kalır, şikâyet boyutuna varmaz. Zaten zamanla hemen herkes, onun bu namaz kılma/kıldırma tarzına alışır hatta benimser ve çok sever. Çok geçmeden onlar da anlarlar ki namaz dediğin böyle kılınır ve kılınmalıdır. Bu hususta şimdi –cemaat ağız birliği etmişçesine- hocalarına toz konduramaz olurlar. Öyle ki imam, namazları (ki buna teravihler de dâhil) ağır/yavaş kıldırıyor diye cami cemaatinde bir azalma/eksilme olacağı yerde –beklenenin tersine- kayda değer bir artış/çoğalma görülür...

8 Pedagojik formasyondan nasipsiz (eğitim yöntemleri ve öğretim tekniklerinden bi-haber) kör geleneklerin eş güdümünde/gölgesinde yürütülen ve çağdışı usullerle ‘yetiştirildiği’ vehmedilen bir kişinin ne hâle getirildiğini ve kutsallarımıza (üstelik İslâm’ın ana kaynağı Kur’an ile bu dinin direği Namaza) karşı ne tür düşünceler besleyebileceğini tahayyül edebiliyor musunuz? Bunun adı insan kazanmak mı, yoksa insan harcamak mı? Bunun adı yeni nesilleri eğitmek mi yoksa öğütmek mi? Bu itirafları dinlerken tüylerim diken diken oldu, ne yapacağımı ve ne diyeceğimi bilemez oldum. Kim bilir bunun gibi daha nice değerimiz/kıymetimiz, bu cahillerin, zorbaların elinde heba olup yitirilmiş, kaybolup gitmiştir. Emin olun şoktayım, tarifi imkânsız bir sükût-i hayâl yaşıyorum, vesselâm...

9 Hâlbuki hadis mecmuaları iyi irdelenir ve incelenirse bu durumların nadir hatta ender hâllerden olduğu pekâlâ görülecektir. O takdirde bu iddia, tembel ve yetersiz imamların/hocaların –sünnetin arkasına sığınarak savunma mekanizmasıyla- ürettikleri/tutturdıkları lâf-ı güzaf veya uydurdukları bir kılıftan başka bir şey değildir.

Bir süre önce DİB teşkilât yönetmeliğinde yapılan bir değişikliğe göre aynı yerde bilmem kaç yıl vazife yapan cami görevlilerine yönelik rotasyon uygulaması başlatılır. Bu arkadaşımızın, buna tabi olmadığı hâlde bağlı bulunduğu müftülük tarafından –prosedür gereği- rotasyon kapsamına giren merkez cami-i imamıyla yer değiştirmesi gündeme gelir. Bizzat müftü efendinin re’sen ve mecburen bu becayiş olacak diye takındığı ısrarlı tutum karşısında arkadaşımız –takdir edilesi ve alkışlanası- şu tavrı/duruşu sergiler: Her şeyden evvel bu cemaat beni, fakülte öğrenciliğim boyunca idare etti, bilhassa derse gittiğim öğle ve ikindi vakitlerinde yokluğumu hissettirmediler; tek görevli olduğum hâlde bu namazları içlerinden birinin imametinde kendi başlarına cemaat olup kıldılar ve beni aratmadılar. Şimdi ben onlara minnet ve şükran borcumu ödemem lazım. İkincisi de yukarıda dile getirdiğim faaliyetleri, buraya göre kozmopolit/heterojen bir kitleye (cemaat yapısına) sahip olan merkezî bir camide yapmama imkân ve ihtimâl yok. “Büyük yerin/başın büyük derdi olur” misali, (zuhurat cinsinden) oranın cami dışı meşguliyetleri/oyalmaları buraya nispeten daha fazladır. İşte bu hayırlı hizmetleri sekteye uğratmamak/aksatmamak için –çoğu faninin reddedemeyeceği hatta olması için can/takla attığı- bu görevi –olağanüstü baskıya rağmen- kabule yanaşmaz. Sonradan bir vesileyle cemaat, bu gelişmeden haberdar olduğunda ise –vefasından ve vazifesine sadakatinden ötürü- hocalarını daha çok sever ve takdir ederler; o gün bugündür kendisini yere göğe sığdıramaz olurlar...

Şimdi de bir başka hususa değinelim. Bu da dostumuzun, Cuma ve bayram ile mübarek gün ve gecelerin ihyasına yönelik icraatının nasıl olduğuna dairdir. Açıkçası, normale kıyasla birtakım ayrıcalıkları/özellikleri olan bu namazlarda, vaazlarda ve hutbelerde izlediği yöntemin ne olduğuna bakalım:

Kardeşimiz, vaazlarını tıpkı bir hadis dersi işler gibi yapmaktadır. Şöyle ki ilk etapta Seyyid Ahmed Hâşimî’nin *Muhtâru’l-Ehâdîsi’n-Nebeviyye ve’l-Hikemi’l-Muhammediyye* adlı kitabını takip ederek bitirir. Şimdilerde ise Muhiddin Yahya Nevevî’nin *Riyâzu’s-Sâlihîn* isimli eserini takip etmektedir. Allah nasip eder de bunu hitama erdirirse bundan sonrası için Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından zengin bir akademik heyete/kadroya hazırlatılan ve yakın zamanda yayımlanan 7 ciltlik *Hadislerle İslâm* külliyyatına başlamayı düşünmektedir. Bunu yaparken de şöyle bir yol izler: Âdeta Hadis sohbetlerini andırdığını söylediği her tür vaazına hazırlık babından hemen her hafta beş ila on arasında hadisi ezberler ve kürsüye öyle çıkar. Bir başka ifadeyle vaazlarını, önüne ilgili kitabı veya materyali/dokümanı alarak söz konusu hadisleri yüzünden ve sırayla okuyarak yapmaz

aksine bunların orijinal metinlerini mutlaka ezberden okur, önce kırık mana verir, ardından toplu anlamlarına ve açıklamalarına girer/geçer, nihayetinde ise bugünle irtibatını kurup güncel ve aktüel yorumunu yaparak konuşmasını tamamlar. Böylece şu ana dek sohbetlerine mevzu edindiği bütün hadisleri ezberler ki bunların şimdiye kadar yekûnu, tahminine göre 4000 adede balığ olur. Çok ilginç değil mi? Azim, gayret ve kararlılığa bakar mısınız. (Allah feyiz ve bereketini artırsın!)

Öte yandan arkadaşımız, yakın zamana değin hutbelerini de hep kendi hazırlar. Mesleğinin ilk iki senesi hariç (ki bunu aslında kendisi de imamlıktan saymaz, çünkü şartların zorlamasıyla ve sıradan bir iş gibi gönülsüz olarak yapar) onun akabindeki birinci altı yıllık devrede başkanlığın veya müftülüğün kendilerine sunduğu hutbe metinlerinin neredeyse hiçbirini okumaz. Ancak belirlenen konulara –doğal olarak- uyduğu olur. Dolayısıyla ister kurumun tespit edip bildirdiği isterse gündemdeki haberler, olaylar ve gelişmeler ışığında kendisinin saptadığı konularda olsun; her bir hutbeyi bizzat yazar ve kendi eseri olarak irad eder. Fakat ikinci altı seneyi teşkil eden bu son dönemde ise bilhassa başkanlık tarafından gönderilen hutbeler, kalite açısından oldukça iyi seviyede ve doyurucu olduğu (yadırganacak ve yadsınacak durumda olmadığı) için artık kendisi hazırlama ihtiyacı duymaz ama yine de onlara müdahaleden geri durmaz. Yani Türkçe imlâ, ifade, üslup, konuya yaklaşım ve içerik açısından hutbeyi inceler ve gerekli ekleme, çıkarma, düzeltme ve değişiklikleri yaparak bir nevi onu kendine mâl eder ve ondan sonra minbere taşır. O sebeple hutbelerini âdetâ mini bir konferans, vaazlarını da sanki seminer gibi nitelemektedir/tanımlamaktadır ve bunlar için özel müdavimlerinin/cemaatinin bulunduğunu belirtmektedir. Niçin olmasın, vallahi ben de olsam giderim. (Bu gayretinden dolayı kendisini tebrik eder, devamını dileriz.)

Biz sormadan dostumuz bir şeyini daha paylaşır bizimle: Haftalık izin kullanmadığı gibi bu yönde –âdet olduğu üzere- resmî yazı bile yazdırıp caminin bir köşesine levha şeklinde astırmaz. Nedenini merak ediyoruz. Çok basit, buna hakkım yok diyerek kes(tir)ip atıverir. Biz, niçin diye üsteliyoruz. Onu da şöyle açıklar: Çünkü ben, tam teşekküllü bir lojman/daire olmasa bile caminin bitişiğindeki müstemilatta kalmakta/oturmaktayım. Kira vermemekte; elektrik, su ve yakıt parası ödememekteyim. Bunları hak etmek, daha doğrusu helâl ettirmek için ne haftalık ve ne de yıllık izin kullanmaktayım. Lâkin acil bir işim çıktığında, bir yere gitmem icap ettiğinde ve birkaç vakit namaza yetişemeyeceğim gibi bir durum belirdiğinde cemaate haber veririm; onlar da tamam hocam, gözün arkada

kalmasın derler. Şehir dışına çıkma mecburiyeti baş gösterdiğinde ise daireden gerektiği/yeteri kadar, yani birkaç günlüğüne izin alırım. Şimdiye dek (onca senedir) yıllık izinlerimi tükettiğim/harcadığım vaki değildir. Yazları, benim için en faal, yoğun ve yorgun olduğum aylardır. Bu mevsimlerde her dereceden okul çocuklarına yönelik çok ciddi ve disiplinli “Yaz kursları” düzenlerim. Bu çerçevede –kurumun bu doğrultudaki yönetmelik ve talimatı bir tarafa- ben kendime göre bambaşka bir program yaparak ve genelde öğrencileri üç yaş grubuna ayırarak onlarla verimli bir kurs devresi geçiririz: 7-12 yaş grubu ile 08-10, 4-7 yaş grubu ile 10-12, 12-18 yaş grubu ile de 14-16 saatleri arasında ders yaparız. (Ne diyelim, Allah hayırlı ve mübarek eylesin!)

Şimdi de size, kendisinin müsaadesiyle -fikir vermek veya edinmek babından- iki bilgi notu sunmak, yani şimdiye kadar dile getirdiklerimizi somut biçimde kanıtlar nitelikte iki veriyi sizlerle paylaşmak isterim. Bunlardan biri, arkadaşımızın şu ana dek yaptığı namaz hatimlerinin yanı sıra takip ettiği ve hususî kütüphanesinde mevcut Kur’an mealleri ve tefsirlerinden seçebildiğim bir liste; diğeri ise bunlardan herhangi birini okurken tuttuğu not kayıtlarından bir demet:

- İbn Abbâs, Beydâvî, Hâzin ve Neseî tefsirlerinin bir arada bulunduğu: Mecmûatün mine’t-Tefâsîr (I-VI cilt).
- Celâlüddîn Mahallî ve Celâlüddîn Suyûtî’nin ortak eseri: *Tefsîru’l-Celâleyn*.
- Muhammed Şevkânî: Fethu’l-Kadîr (el-Câmi’ beyne Fenni’r-Rivâye ve’d-Dirâye min İlmi’t-Tefsîr) (I-V cilt).
- Ebûbekr Ahmed Cessâs: *Ahkâmü’l-Kur’ân* (I-V cilt).
- Muhammed Ali Sâbûnî: *Safvetü’t-Tefâsîr* (I-III cilt).
- Konyalı Mehmed Vehbî (Efendi): *Hulâsat’ül Beyân fî Tefsîr’il Kur’an* (I-XVI cilt).
- Elmalılı M. Hamdi Yazır: *Hak Dini Kur’an Dili (Türkçe Tefsir)* (I-IX cilt) ve bunun ayrı bir kitap olarak Mustafa Özel tarafından yayına hazırlanan *Kur’an-ı Kerim Meali*.
- Bedüzzaman Saîd Nursî: *Risâle-i Nûr Külliyyâtı* (I-XXIV cilt).
- Hasan Basri Çantay: *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm* (I-III cilt).
- Ömer Nasuhi Bilmen: *Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meali Alisi* (I-VIII cilt).

- Muhammed İzzet Derveze: *et-Tefsiru'l-Hadis* (Türkçesi: V. İnce, M. Yolcu ve M. Boydaş: *Nüzul Sırasına Göre Kur'an Tefsiri*) (I-VII cilt).
- DİB tarafından Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez ve Sadrettin Gümüş'e hazırlattırılan *Kur'an Yolu (Türkçe Meâl ve Tefsir)* (I-V cilt) ve bunun ayrı basım hâlindeki *Kur'an Yolu Meâli*.
- M. Zeki Duman: *Beyânu'l-Hak* (Kur'an-ı Kerim'in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri) (I-III cilt).
- Muhammed Ali Sayis: *Abkâm Âyetlerinin Tefsiri* (ki Naim Erdoğan ve İhsan Toksarı tarafından Türkçeye çevrilmiş, tek kitap).
- Muhammed bin Hamza: *XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Satır-Arası Kur'an Tercümesi* (ki Ahmet Topaloğlu tarafından yayına hazırlanmış, tek kitap).
- Ali Fikri Yavuz: *Kur'an-ı Kerim ve Meâl-i Âlîsi*.
- TDV tarafından Hayrettin Karaman ve yukarıdaki üç arkadaşı ile Ali Özek ve Ali Turgut'a hazırlattırılan *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli* (ki bunun hem Türkiye/Ankara baskısı hem de Suudi Arabistan/Medine baskısı var).
- Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin: *Kur'an-ı Kerim Meâli* (ki DİB yayını olan bu mealin büyük, orta ve küçük boy versiyonları mevcut).
- Süleyman Ateş: *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâli*.
- Yaşar Nuri Öztürk: *Kur'an-ı Kerim Meali* (Türkçe Çeviri).
- Salih Akdemir: *Son Çağrı Kur'an*.
- Muhammed Esed: *The Message of the Qur'an* (Türkçesi: Ahmet Ertürk ve Cahit Koytak: *Kur'an Mesajı*).
- Yusuf Işıcık: *Kur'an Meâli*.
- Ömer Dumlu: *Konularına Göre Kur'an* (Türkçe Meâl).
- Mustafa Öztürk: *Kur'an-ı Kerim Meali* (Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri).
- Mehmet Çakır: *Kur'an-ı Kerim ve Türkçesi*.
- Ali Bulaç: *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı* (Meal ve Sözlük).
- Mustafa İslamoğlu: *Hayat Kitabı Kur'an Gereçli Meal-Tefsir*, *Hayat Kitabı Kur'an Kelime Meali*, *Hayat Kitabı Kur'an Kısa Sûreler Gereçli Meal-Tefsir*, *Kur'an Sûrelerinin Kimliği ve Âyetlerin Işığında*.

- Şaban Piriş: Kur'an-ı Kerim Türkçe Anlamı.
 - Ahmet Tekin: Lügatli Tefsiri Meal Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru.
 - Sami Kocaoğlu: İniş Sırasına Göre Apaçık Kur'an ve Türkçe Hikmetli Meali.
 - Hasan Tahsin Feyzli: Feyzü'l-Furkân Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali.
 - Hâce Ahmet Didin: Belâgat Uygulamalı Kur'an-ı Kerim Meâli İrab-i Kaideli.
 - Said Alpsoy: Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meâli Kur'an Nuru.
 - İmam İskender Ali Mihr: Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali.
 - Bazı yayın organlarının Ramazan hediyesi/armağanı olarak okuyucularına dağıttığı çeşitli *Türkçe Kur'an Mealleri*.
 - Hüseyin Muhammed Mahlûf: Kelimâtü'l-Kur'an (Tefsir ve Beyân).
 - Muhammed Arabî Azzûzî: *Mevzularına Göre Tertiplenmiş Kur'an-ı Kerim Fihristi* (ki M. Emin Es'adoğlu tarafından tercüme edilmiş).
 - Ömer Özsoy ve İlhami Güler: Konularına Göre Kur'an: Sistematik Kur'an Fihristi.
 - Mehmet Okuyan: Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'an Sözlüğü.
 - Suudi Arabistan İslâmî İlimler Araştırma, İfta, Davet ve İrşad İdaresi Riyaseti tarafından hazırlanan *The Holy Qur-ân (English Translation of the Meanings and Commentary)*.
 - Muhammad Taqî-ud-Dîn Al-Hilâlî ve Dr. Muhammad Muhsin Khân: Translation of the Meaning the Noble Qur'an in the English Language.
 - Abdullah Yusuf Ali: The Holy Qur'an (Color Coded Translation with Arabic Text).
 - Muhammad Marmaduke Pickthall: The Meaning of the Glorious Qur'an.
 - Muhammad Ibrahim H. I. Surty: Towards Understanding Qur'anic Arabic (A Manual Teaching Arabic Through the Qur'an).
- Son olarak bunlardan birini okuma esnasında kaydedilen bazı konu başlıkları veya tespit edilen câlib-i dikkat noktalar:

- 1. *Fatiha Sûresi*'nin 7, yani son ayetinde geçen lanetlilerin tefsiri: 4. *Nisa*, 47-52, 157; 5. *Maide*, 13, 64, 78; 43. *Zuhruf*, 55 ve sapıkların tefsiri: 4. *Nisa*, 44.
- Münafık ve kâfirlerin hâli: 2. *Bakara*, 17-20.
- Yahudilerin öldürdükleri peygamberler: 2. *Bakara*, 61.
- Maymun nesil: 2. *Bakara*, 65; 5. *Maide*, 60; 7. *Araf*, 166.
- Yahudilerin küfürde inatları: 2. *Bakara*, 75.
- Yahudi ve müşriklerin en belirgin özelliği: 2. *Bakara*, 96.
- Yahudilerin mümeyyiz vasfı: 2. *Bakara*, 100.
- Sihrin aslı-esası ve zararının varlığı-yokluğu: 2. *Bakara*, 102; ayrıca sihirbazların (son tahlilde asla) başarıya ulaşamayacakları: 10. *Yunus*, 77.
- Cennetin hakiki varisleri: 2. *Bakara*, 111-112.
- Ehl-i küfrün mescitlere girme ruhsatı ve şekli: 2. *Bakara*, 114.
- Ehl-i kitabın razı olacağı tek şey ve hak yol: 2. *Bakara*, 120.
- Vasiyete uymanın vücubu/gerekliliği: 2. *Bakara*, 181.
- Ricâl-i devlete (kamu görevlilerine) rüşvet vermenin haramlığı: 2. *Bakara*, 188.
- Misline misliyle mukabelenin cevazı: 2. *Bakara*, 194; 16. *Nahl*, 126.
- Sözü kalptekini yansıtmadığı ve düşmanların en şiddetlisi: 2. *Bakara*, 204.
- Cennete girmenin bedeli: 2. *Bakara*, 214.
- Takdir olunan işlerde hayır-şer münasebeti: 2. *Bakara*, 216; 4. *Nisa*, 19.
- Büyük günahlar ve kâfirlerin nihaî hedefleri: 2. *Bakara*, 217.
- Yetimi himâyenin fazileti: 2. *Bakara*, 220.
- Yeminin mahzuru ve keraheti: 2. *Bakara*, 224.
- Erkek-kadın hakları ve erkeğin (fizyolojik yapı olarak) üstünlüğü: 2. *Bakara*, 228.
- Ric'î talak: 2. *Bakara*, 229.
- Yeşû: 2. *Bakara*, 246.
- Savaşta (nicelik bakımından/sayıca) az-çok meselesinin ehemmiyetsizliği (önem arz etmediği) ve muzafferiyetin (üstünlüğün/başarının) sırrı: 2. *Bakara*, 249.

- Savaşta yapılacak dua numunesi/örneği: 2. *Bakara*, 250.
- Allah'ın kâinattaki düzeni sağlayıcı bir hikmeti: 2. *Bakara*, 251.
- Memnû' (yasaklanan) sadaka şekli: 2. *Bakara*, 263-264.
- Sadakanın verileceği malın evsafı (özellikleri) ve şeytanın hilesi/tuzağı: 2. *Bakara*, 267.
- Sadakanın verilme şekli: 2. *Bakara*, 271.
- Sadakanın verileceği kimseler: 2. *Bakara*, 273.
- Bereket açısından faiz-sadaka mukayesesi/karşılaştırılması: 2. *Bakara*, 276.
- Muhkem (kesin) ve müteşabih (yorumu açık) ayetler: 3. *Âl-i İmrân*, 7.
- Bedir'deki mucize ve Allah'ın hikmeti: 3. *Âl-i İmrân*, 13.
- İnsana düşen vazife: 3. *Âl-i İmrân*, 20.
- Yahudi âdetlerinden/alışkanlıklarından biri ve sebebi: 3. *Âl-i İmrân*, 23-24.
- Allah'ın yüce hikmetleri: 3. *Âl-i İmrân*, 26-27.
- Mü'minlere mühim bir ihtar/uyarı: 3. *Âl-i İmrân*, 28-29.
- Şirkin bir çeşidi: 3. *Âl-i İmrân*, 64.
- Sahteliğin bir türü: 3. *Âl-i İmrân*, 71 ve 72.
- Kitap ehlinin özelliği ve Yahudi oyunu: 3. *Âl-i İmrân*, 75.
- İnsanları vahiyle inzâr/uyarma: 3. *Âl-i İmrân*, 78.
- Mürtedlerin (dinden dönenlerin) cezası: 3. *Âl-i İmrân*, 86-88.
- Ölüm anında tövbenin kabul olunmayacağı: 3. *Âl-i İmrân*, 90; 4. *Nisa*, 18.
- Cennete girmenin bedeli: 3. *Âl-i İmrân*, 92.
- Yahudilerin fenalığı/yaramazlığı: 3. *Âl-i İmrân*, 96.
- Ehl-i kitaba ittibâ'ın (uymanın) mahzuru/sakıncası: 3. *Âl-i İmrân*, 100 ve 149.
- Büyünün etkisizliği ve zararı: 3. *Âl-i İmrân*, 102.
- Tebliğ ve irşadda bulunan bir cemaatin (grubun/ekibin) gerekliliği: 3. *Âl-i İmrân*, 104.
- Yahudilerin eziyeti ve korkaklığı: 3. *Âl-i İmrân*, 111.
- Yahudilerin genel durumları: 3. *Âl-i İmrân*, 112.

- Kâfirin hayrı ne durumdadır?: 3. *Âl-i İmrân*, 117.
- Mü'minlerin dostluk konusunda takınacakları tavır, inananları kâfirlerden/inkârcılardan tecride (ayırmaya ve ayrı tutmaya) davet: 3. *Âl-i İmrân*, 118-120.
- Galibiyet ve mağlubiyetin hikmeti: 3. *Âl-i İmrân*, 140-142.
- Allah'a teslimiyetin örnekleri: 3. *Âl-i İmrân*, 146-148.
- Allah yolunda ölmenin mükâfatı/ödülü: 3. *Âl-i İmrân*, 157.
- Sosyal düzene ait düsturlar, imamın cemaate (karşı) davranışı/yaklaşımı ve istişare/danışma: 3. *Âl-i İmrân*, 159.
- Allah'ın yardımı olduktan sonra...: 3. *Âl-i İmrân*, 160.
- Kâfirlerin ömürlerinin uzatılış sebebi: 3. *Âl-i İmrân*, 178.
- Cimriliğin fenalığı ve cezası: 3. *Âl-i İmrân*, 180.
- Kâfirlerin refah içinde yaşamalarının sebebi: 3. *Âl-i İmrân*, 196-197.
- Muhtemelen iskata (kişinin ölümünün ardından yapılan bir işleme) işaret: 4. *Nisa*, 8.
- Mirasın paylaşılması: 4. *Nisa*, 11-12.
- Zina fiilinin cezası: 4. *Nisa*, 16.
- Tövbenin kabule şayan olanı: 4. *Nisa*, 17 ve aksi: 18.
- Haram ve helâl olan nikâh ve mihrin farzıyeti (tespiti ile verilmesinin lüzumu): 4. *Nisa*, 23-24.
- Günah-ı kebâirden içtinabın (büyük günahlardan kaçınmanın) kazandırdığı veya küçük günahların af sebebi: 4. *Nisa*, 31.
- Temenninin ne yolda olacağı: 4. *Nisa*, 32.
- Karı-koca münasebetleri ve vazifeleri: 4. *Nisa*, 34-35.
- Ehl-i kitabın mü'minlere karşı küffarla (inkârcılarla) bir olduğu: 4. *Nisa*, 51.
- Azabın böylesi: 4. *Nisa*, 56.
- Münazarada müracaat mercileri: 4. *Nisa*, 59.
- Gerçek imanın şekli: 4. *Nisa*, 65.
- İnanan ve inanmayanlar: 4. *Nisa*, 76.
- Münafıklara ve barışa gelmeyenlere (yanaşmayanlara) vur emri: 4. *Nisa*, 89.

- Katlin (cana kıymanın) keffâreti (ödenme yolu) ve cezası: 4. *Nisa*, 92-93.
- Mü'minliğin alâmeti: 4. *Nisa*, 94.
- 4. *Nisa*, 75 ve 97. ayetleri telif eden (uzlaştıran/birleştiren) ayet: 4. *Nisa*, 98.
- Hicret edenin, Allah yardımcısıdır: 4. *Nisa*, 100.
- Yolculuk namazının sebab-i kasîresi (kısaltma nedeni) ve seferde (savaşta) namazı kılma usulü: 4. *Nisa*, 101-102-103.
- Hainleri desteklemekten nehiy/alıkoyma: 4. *Nisa*, 105-107.
- Mü'minlerin yoluna temessükü (girmeyi/gitmeyi) emir: 4. *Nisa*, 115.
- Şeytanın aldatma metodu: 4. *Nisa*, 119-120.
- Hâkim/egemen olmanın yolu: 4. *Nisa*, 133.
- Münafıkların belirgin alâmeti: 4. *Nisa*, 139.
- Kâfir ve münafıklarla beraber olmamaya dair mü'mine ihtar/uyarı, yani ahbaplıklarını terk edeceğimiz (dostluklarını arzu etmeyip kendilerinden ayrılarak uzak duracağımız) kimseler: 4. *Nisa*, 140.
- Münafıkların hasletleri/özellikleri ve yerleri: 4. *Nisa*, 142-143 ve 145.
- Azabı gerektiren hüccet/delil: 4. *Nisa*, 144.
- Zalimin zulmünün yayılmasına (veya zulmünü yaymasına) ruhsat: 4. *Nisa*, 148.
- Peygamberleri tefrik etmenin/ayırmanın küfür olduğu: 4. *Nisa*, 150-151; 6. *En'âm*, 159.
- İnanmamaya bahane olmayacağı: 4. *Nisa*, 165.
- Ehl-i kitab'ın yiyeceği ve ehl-i kitab olan nisanın/kadınların zevceliğinin meşruluğu: 5. *Mâide*, 5.
- Yahudilerin hainliği ve takınılacak tavır: 5. *Mâide*, 13.
- Allah'ın zamana göre şeriat/hüküm indirdiği: 5. *Mâide*, 48.
- Allah'ın tasvip ettiği mü'min örneği: 5. *Mâide*, 54.
- Yahudilerin ifsat/bozgunculuk hareketleri: 5. *Mâide*, 64.
- Lanete uğramaya sebep olan (yol açan) hareketler/davranışlar: 5. *Mâide*, 79.
- Mü'minlere daha mukarreb (yakın olan) kişiler: 5. *Mâide*, 82.

- Ka'be'nin, hac aylarının ve kurbanın mahiyeti: 5. *Mâide*, 97.
- İnsanların birbirlerine düşmesi: 6. *En'âm*, 65.
- Kur'an'daki haberlerin kesinlikle tahakkuk edeceği: 6. *En'âm*, 67.
- Mü'mine düşen vazife ve içtinap (birtakım şeylerden kaçınma): 6. *En'âm*, 68-69.
- Sorumluluk ve irşad (doğru yolu gösterme): 6. *En'âm*, 69.
- Gerçek anlamda emniyette/güvende olanlar: 6. *En'âm*, 81-82.
- İslâmî tebliğin ücretsiz yapılması gerektiği: 6. *En'âm*, 90.
- Haşır olma (tekrar dirilme ve toplanma) durumu: 6. *En'âm*, 94.
- Mücrimlerin/günahkârların yüksek makamlara gelmelerindeki İlâhî hikmet: 6. *En'âm*, 123.
- Astronomik hadiseye işaret: 6. *En'âm*, 125; 10. *Yunus*, 5.
- Cinlerin, insanlara musallat olduğu: 6. *En'âm*, 128.
- Allah'ın, zalimi zalime musallat etmesi/düşürmesi: 6. *En'âm*, 129.
- Cenâb-ı Hakk'ın gafil (habersiz/bilgisiz) insanlara zulmetmeyeceği: 6. *En'âm*, 130-131.
- Herkesin amelinin kendine aidiyeti: 6. *En'âm*, 164; 35. *Fâtır*, 18.
- İnsanların kazançlarıyla imtihan olunmaları: 6. *En'âm*, 165.
- Cehennemdeki sürtüşme olayı: 7. *A'râf*, 38-39.
- Duanın şekli: 7. *A'râf*, 55-56.
- Hz. Muhammed (sas)'in bütün insanlığın peygamberi olduğu: 7. *A'râf*, 158.
- Muhtemelen Darwin teorisinin mesnedi (esin kaynağı): 7. *A'râf*, 166.
- Belâlı Yahudi neslinin devam edeceği: 7. *A'râf*, 167.
- Savaşta sayı(nın) çokluğunun tesirsizliği veya sayıca fazla olmanın etkisizliği: 8. *Enfâl*, 19.
- Allah katında en şerliler ve canlıların en kötüsü: 8. *Enfâl*, 22-23 ve 55.
- Allah'ın insana kurbiyyeti/yakınlığı: 8. *Enfâl*, 24.
- Allah'ın insanın içine hulûl ettiği/girdiği: 8. *Enfâl*, 34.
- Feraseti (ileri görüşlülüğü) elde etmenin yolu: 8. *Enfâl*, 29.
- Allah'ın peygambere olan şefkati: 8. *Enfâl*, 32-33-34.

- Allah diledikten sonra...: 8. *Enfâl*, 43-44.
- Allah'ın adaleti: 8. *Enfâl*, 53.
- Ahit (söz verme) hükümleri: 8. *Enfâl*, 57-58 ve 61.
- Düşman gibi (soğuk ve sıcak harbe) hazırlığın lüzumu: 8. *Enfâl*, 60.
- Mü'minlerin (birbirleriyle) yardımlaşmamasının kötü sonucu: 8. *Enfâl*, 73.
- Müşrik de olsa âcize/düşküne yardım: 9. *Tevbe*, 6.
- Mallarını infak etmeyenlerin akıbeti: 9. *Tevbe*, 34-35.
- Harbe çıkma usulü, savaşa makul miktarda ilmiye sınıfının gitmemesi gerektiği: 9. *Tevbe*, 122.
- Kiminle önce savaşılması lazım geldiği: 9. *Tevbe*, 123.
- Gece ve gündüz(ün) miktarlarının/ölçülerinin değişmesi: 10. *Yunus*, 6.
- Cinlere de peygamber gönderildiği, her ümmetin peygamberi olduğu meselesi: 10. *Yunus*, 47.
- Rüzgârla giden yelkenler ve insanın şükürsüzlüğü/nankörlüğü: 10. *Yunus*, 22-23.
- Ev kurma şekli: 10. *Yunus*, 87.
- Fir'avn'ın cesedinin yeryüzüne atılacağı ve bedeninin baki olacağı: 10. *Yunus*, 92.
- Karalardan önce denizlerin yaratıldığı ve her şeyin menba'ının, menşenin (aslının, esasının, kaynağının) su olduğu: 11. *Hûd*, 7.
- Aile bağlarının imanla kaim olacağı (ayakta ve sağlam kalacağı): 11. *Hûd*, 45-46.
- Lût kavminin helâk yeri ve Pompei şehri münasebeti, Lût kavminin muazzeb (azaba duçar olmuş) hâlinin varlığı: 11. *Hûd*, 82-83; Hıcr, 74-77-79; 29. *Ankebût*, 35.
- Mühlik (helâke uğramış) kavimlerin/halkların bugünkü hâlleri ve yok olan bu topluluk/toplumların eserlerinin geride kaldığı: 11. *Hûd*, 100; 26. *Şuara*, 205-209.
- Zalimlere temayülün (meyletmenin) kötülüğü: 11. *Hûd*, 113.
- Namazların günahları mahvedeceği (imha/yok edeceği): 11. *Hûd*, 114.
- Allah'ın hikmet-i teşrî'iyyesi: Tekâmül için ihtilafın (faklı görüşlerin) gerekliliği: 11. *Hûd*, 119.

- İhlâslı olunursa tehlikeli anlarda Cenâb-ı Hakk'ın kulunu hıfz edeceği (koruyup kollayacağı): 12. *Yusuf*, 24.
- Eziyete (zorbalığa, zulme ve haksızlığa) boyun eğmek/katlanmak, Allah'a isyandan (haramlarını irtikâptan/yasaklarını işlemekten) daha hayırlıdır: 12. *Yusuf*, 33.
- Kişi, şüpheleri izale (bertaraf/yok etmek) için –zaruret hâlinde- hain olmadığını ispat edip ortaya koymalıdır: 12. *Yusuf*, 52.
- Nefsin vazifesi: 12. *Yusuf*, 53.
- Lûtf-i İllâhî'den daima ümitli olmak: 12. *Yusuf*, 87. (Diğer ayet de bunu teyit etmektedir.)
- Mazlumların (zulme uğrayanların) ahı(nın) sonucu hem zalimlerin hem de Rabbine sığınanların ibretlik hâlleri: 12. *Yusuf*, 90-91.
- Şükür duası numunesi/örneği: 12. *Yusuf*, 101.
- Âyet'in ne olduğu hakkında bilgi: 12. *Yusuf*, 105.
- Yerçekimi ve itimi kuvvetlerinin dengede oluşu: 13. *Ra'd*, 2.
- İbret/ders alınacak tabiat gerçeği: 13. *Ra'd*, 4. (Aynı su, toprak, hava ve güneşten farklı nebatât/ayrı bitkilerin meydana gelmesi hadisesi.)
- İnsanların kaderi kendi hâllerine göre carî olur (akıp/sürüp gider), yani nimet ve belânın insanların durumuna göre verildiği: 13. *Ra'd*, 11; 14. *İbrahim*, 7.
- İnkârcıların yaptıkları hayır (!): 13. *Ra'd*, 18.
- Yeryüzünün gün geçtikçe eksildiği (daraldığı) olayı ve yükseklere çıkınca teneffüsün (nefes alıp-vermenin) zorlaşacağı: 13. *Ra'd*, 41; 21. *Enbiya*, 44.
- Cahiliye şairliğinin önemli bir yanı: 15. *Hicr*, 6.
- Aya ve gökyüzünün diğer yerlerine çıkışa işaret: 15. *Hicr*, 17-18.
- Suların yeraltında depo edildiği ve rüzgârın aşılması: 15. *Hicr*, 22; 39. *Zümer*, 21.
- Şeytanla Allah ve diğer mahlûkatın konuşma şekli (ve bu durumdan müslümanların gâfil olması): 15. *Hicr*, 42.
- Lût kavminin şehri (Sodom): 15. *Hicr*, 76.
- Şu'ayb (Eyke) halkının kenti: 15. *Hicr*, 79.

- Seb' u'l-mesâni'nin mahiyeti (yedi çiftin ne anlama geldiği): 15. *Hıcr*, 87.
- Kâfirler karşısında takınılacak tutum (sergilenecek duruş): 15. *Hıcr*, 88.
- Mutlak tebliğ...: 15. *Hıcr*, 94.
- Daralma/sıkıntı anında çare: 15. *Hıcr*, 97-99.
- Yeryüzünün sabit durmasını sağlayan ağırlıklar: 16. *Nabl*, 15.
- Başkasının kötülüğüne vesile olanların çift yönlü günahları; yani sapıtanların, sapıttıkları kişilerin bir kısım günahlarını da yüklenecekleri: 16. *Nabl*, 24-25.
- Cehennem ve cennet ehlinin ruhlarının kabz olunma/alınma şekli: 16. *Nabl*, 28 ve 32.
- Bu ümmetten anında (günahın hemen peşinden) azabın kaldırıldığı: 16. *Nabl*, 61.
- Süt ve balın şifayâb (şifa verici) oldukları: 16. *Nabl*, 66 ve 69.
- Servetin dağılımını emreden ayet: 16. *Nabl*, 71.
- Adalet ve ihsanın kısaca mahiyetleri: 16. *Nabl*, 90.
- Çoğunluğa aldanmamak!: 16. *Nabl*, 92.
- İcbar/zor karşısında mü'minin durumu, yani mecburiyet hâlinde lisanen huruca müsaade (kalben, gönülden değil sözde, görünüşte dinden çıkmaya izin): 16. *Nabl*, 106.
- 17. *İsrâ*, 4-7: ???
- Bed-duayı men'/yasaklama: 17. *İsrâ*, 11.
- Herkesin amelinin karşılığı kendine: 17. *İsrâ*, 15.
- Helâki hazırlayan âmil/etken: 17. *İsrâ*, 16.
- Dünya nimetlerinin umumî olduğu ve insanların (makam itibariyle/konum bakımından) farklı yaratıldığı: 17. *İsrâ*, 18-21.
- İsrâfin kötülüğü ve güya (göstermelik olarak) mevki kazandırdığı: 17. *İsrâ*, 27.
- Malın takdire bağlı olarak dağıtıldığı/verildiği: 17. *İsrâ*, 30.
- Peygamberlerin dereceleri(nin) olduğu: 17. *İsrâ*, 5; 2. *Bakara*, 253; 4. *Nisa*, 163 ve 164.
- Şeytanın hileleri: 17. *İsrâ*, 64.

- İslâm'da taviz olamayacağına (günümüz menfaatperest fetvacılarına) işaret: 17. *İsrâ*, 73-74-75.
- Mal ve mühletin ziyadesiyle/fazlasıyla kimlere verildiği: 17. *İsrâ*, 75; 20. *Tâ-Hâ*, 131.
- Herkesin mutlaka cehenneme uğratılacağı: 19. *Meryem*, 71.
- “Harun’un ve Musa’nın Rabbine inandık” ifadesinde öncelik neden Harun’a verilmiş?: 20. *Tâ-Hâ*, 70.
- Kudret helvasının manası: 20. *Tâ-Hâ*, 80.
- “En doğru görüşlülere bir gün...” Dünya günüyle ahiret günü arasındaki münasebet: 20. *Tâ-Hâ*, 104.
- Allah’a boyun eğenin rızkının tekeffül edileceği/karşılacağı: 20. *Tâ-Hâ*, 131-132.
- Kâinatın ilk hâli, yeryüzünde ve gökyüzündekilerin özellikleri: 21. *Enbiya*, 30-33.
- Yeryüzünün iyi kullara kalacağı: 21. *Enbiya*, 105. (Hangi zamana işaret edildiğini araştır!)
- Bugün ekseriyetin ibadet anlayışının tam karşılığı: 22. *Hac*, 11-13.
- Azabın böylesi: 22. *Hac*, 19-22.
- Asıl körlük: 22. *Hac*, 46.
- Kıyametin kopması anında gökyüzünün düşeceği: 22. *Hac*, 65.
- İslâm’ın özü, asıl ruhu: 22. *Hac*, 78.
- Zeytinin menşei: 23. *Mü’minûn*, 20.
- Hak din, herkesin arzusuna göre olsaydı durum ne olurdu?: 23. *Mü’minûn*, 71.
- Alayın imana ket vuracağı (inancı engelleyeceği): 23. *Mü’minûn*, 109-110.
- Günümüzde zina edenlerin evlenmeleri ve dört şahidin ispatı: 24. *Nûr Sûresi*’nin baş tarafında (ilk sayfasında) yer alan ilgili ayetler doğrultusunda...
- İftirada ihtimamlı olmak (özenli ve dikkatli davranmak): 24. *Nûr*, 12.
- İftirada takınılacak tavır: 24. *Nûr*, 16.
- Şeytana tabi olmanın neticesi: 24. *Nûr*, 21.
- Evlere girmenin adabı: 24. *Nûr*, 27-29.

- Kadınların mahremleri: 24. *Nûr*, 31.
- Böyle adamlardan ol(un)malı...: 24. *Nûr*, 37; 33. *Abzâb*, 23.
- Odalara çocukların girme adabı: 24. *Nûr*, 58.
- Çocukların bu hususta yetiştirilmesi: 24. *Nûr*, 59.
- Rahatça yemek yeme ruhsatı verilen evler: 24. *Nûr*, 61.
- Hayvanlardan daha aşağı addedilme (kabul edilme/sayıma) gerçeği: 25. *Furkan*, 44; 7. *A'râf*, 179.
- Kur'an'la büyük cihad: 25. *Furkan*, 52.
- Denizlerin ayrıldığı: 25. *Furkan*, 53; 55. *Rahman*, 19-20.
- 25. *Furkan Sûresi*, 52. ayetin nasıl uygulanacağı, metodun ne olacağı hususu?
- Teşbihen (benzetmek yerindeyse) kahve hayatından (günümüze göre) uzaklaşmanın mü'minin şiarı/hedefi olduğu: 25. *Furkan*, 72.
- İbadetin, duasız kifayetsizliği; açıkçası duanın lüzumu ve ibadetin kabulüne vesile olacağı: 25. *Furkan*, 77.
- İsrailoğullarının tarihsel seyri/serüveni ve son mekânları: 26. *Şuara*, 57-59.
- Şeytanların, meleklerin sözlerinden veya vahiyden yana bî-haber (habersiz/bilgisiz) oldukları: 26. *Şuara*, 210-212.
- Tebliğin başlayacağı nokta: 26. *Şuara*, 214.
- Şeytanların kendilerine musallat (bulaştığı) ve konuk (yakın) olduğu kimseler: 26. *Şuara*, 221-223.
- Zemmedilen (kötülenen/aşağılanan) şairler: 26. *Şuara*, 224-226.
- Salih (as)'ın kavmi Semûd'un helâkinden sonra arta kalan ibretlik virane/yıkık-dökük evleri: 27. *Neml*, 52. (Acaba bunlar nerede?)
- Dâbbetü'l-ard'ın zuhuru (yerden bir canlının/hayvanın çıkışı): 27. *Neml*, 82.
- Dağların sabit olduklarını haber veren ayetin hikmet-i teşrî'iyyesi: 27. *Neml*, 88.
- Yeter ki Rabbinden istemesini bil!...: 28. *Kasas*, 24-25.
- Sabrın sonuna misal: 28. *Kasas*, 27-29.
- Sebepsiz yere Allah'ın bir kavmi helâk etmeyeceği gerçeği: 28. *Kasas*, 39.

- Sahte bir şekilde inanmanın numunesi ve alâmeti: 29. *Ankebût*, 10-11.
- Gökyüzünde insanın faaliyet yapacağına işaret: 29. *Ankebût*, 22.
- Ehl-i kitapla mücadele biçimi: 29. *Ankebût*, 46.
- Hıfzın (ezberleme kabiliyetinin) açık bir mucize olduğu: 29. *Ankebût*, 49.
- Rahat kulluk yapılamayan yerden başka beldelere göçü mubah kılan, bu meyanda mazerete meydan bırakmayacak ruhsatı veren emir: 29. *Ankebût*, 56.
- En büyük mucize: Risâlet döneminde Mekke'nin civarında bulunan yerleşim yerlerindeki yaşam ve Mekke ve ahalisine Allah'ın lütfu: 29. *Ankebût*, 67.
- Namazların vakitlerinin tayinini belirten ayetler: 30. *Rûm*, 17-18.
- Rüzgâr vasıtasıyla işleyen araçlar ve yağışlı günlerde balıkların bolluğu: 30. *Rûm*, 46.
- Yağmurun oluşumu ve yeryüzüne inişi: 30. *Rûm*, 48.
- 30. *Rûm*, 53. ayette geçen "İslâm'ı tebliğ edeceğimiz kişiler"i nasıl bulacağız? Yani bu ayetin tefsiri mahiyetindeki iki ayet: 35. *Fâtır*, 18; 36. *Yâ-Sîn*, 11.
- Örf (kör geleneğe) bağlılığın fenalığı, ayetler karşısında adetlerine bağlı kalan kâfirlerin iddiaları ve mü'minleri takviye: 30. *Rûm*, 58-60.
- Lokman (as) ve hikmet: 31. *Lokman*, 12-19.
- 31. *Lokman*, 33'ten çıkan hüküm?
- Yaratmanın gökten yere doğru olması: 32. *Secde*, 5. (Fizikî olarak nasıl olduğunu da öğren!)
- 33. *Ahzâb*, 14-15. ayetler acaba kimler için (dir)?
- Allah ve Rasûlü'ne tam teslimiyet, Allah ve Rasûlü'nün emri dışına asla çıkılamayacağı ve İslâm'ı kendi re'yine/görüşüne göre tanzimi red: 33. *Ahzâb*, 36.
- 34. *Sebe'*, 19. ayette işaret edilen efsanevî şehir neresi?
- İnfak edilen malın karşılığının muhakkak verileceği: 34. *Sebe'*, 39.
- Meleklerin kanatlı olduğu: 35. *Fâtır*, 1.
- Takdir olunan rızkın hiçbir suretle engellenemeyeceği ve bu yöndeki tasarrufun tamamıyla Allah'a aidiyeti: 35. *Fâtır*, 2.

- Günah işlerken afv olma düşüncesinin sakat/yanlış ve şeytanın hilesi/tuzağı olduğu: 35. *Fâtır*, 5.
- Rehber ayet: İzzet ve şerefin kime ait olduğu ile Allah'ı tesbih/zikir etmenin ibadetlerin kabulüne vesile olduğu: 35. *Fâtır*, 10.
- Denizlerin farklılığı ve içinde madenlerin bulunduğu: 35. *Fâtır*, 12.
- Tebliğ kimlere tesir eder?: 35. *Fâtır*, 18; 36. *Yâ-Sîn*, 11. (Kanaatimizce bu iki ayet, yukarıda denildiği gibi 30. *Rûm*, 53. ayetinin açıklaması niteliğindedir.)
- Toprak çeşitleri (üç adet): 35. *Fâtır*, 27.
- İnsan grupları ve bunlar içerisinde Allah'tan hakkıyla korkan zümre: 35. *Fâtır*, 28.
- Kur'an karşısında insanlar: 35. *Fâtır*, 32-33.
- Dünyada bu ümmete ceza verilmemesinin sebebi: *Ayet* gösterilmemiş!
- Kâinatta her canlının çift yaratıldığını beyan: 36. *Yâ-Sîn*, 36.
- Ay ve Güneş'in hareketleri ve mahiyetleri: 36. *Yâ-Sîn*, 38-39.
- Kabirde azap mı yoksa uyku mu olacak?: 36. *Yâ-Sîn*, 51-52.
- Hikmetli bir bilgi: 36. *Yâ-Sîn*, 80. (Burada işaret edilen şey nedir acaba?)
- Yıldızların (gök cisimlerinin) sadece birinci kat semada bulunduğu: 37. *Saffât*, 6; 41. *Fussilet*, 12.
- Gökyüzüne şeytanları ulaşamayacağı: 37. *Saffât*, 7.
- 37. *Saffât*, 10. ayetin işareti?
- Cehennem, Cennet ve ehilleri (oralara girecek kimseler): 37. *Saffât*, 22-74.
- Gökyolu (Havayolu): 38. *Sâd*, 10.
- Dağların yankılanmasına sebep olabilir: 38. *Sâd*, 18.
- Ortaklığın cilvesi, yani hileli olacağı: 38. *Sâd*, 24.
- Dünyada alay edenlerin, İslâm'ı ve müslümanları küçümseyenlerin hâli: 38. *Sâd*, 59-64.
- Rahimdeki üç karanlık safhanın mahiyeti: 39. *Zümer*, 6.
- Sabrın (tahammül edip/direnip güçlüklerle dayanarak beklemenin), hicrete tercih (başka yere göç) etmekten daha uygun olduğu: 39. *Zümer*, 10.

- Tağut'a (Allah'tan başka herhangi bir şeye) kulluk ve itaat edenler: 39. *Zümer*, 17-18.
- Müşrik-Muvahhid (Şirk koşanla Tevhid'i benimseyen kişinin) temsili/benzeri: 39. *Zümer*, 29.
- Takva sahibi sadık mü'minlerden büyük günahların bağışlanacağı: 39. *Zümer*, 33-35.
- Rızıkın hasbî (Allah'ın takdiri ve dilemesi ile) olduğu: 39. *Zümer*, 52.
- Kıyametin zuhuru ve ahvâli: 39. *Zümer*, 68-75.
- Göklerin ve yerlerin yaratılma müddetleri: 41. *Fussilet*, 9-12.
- Hakk'a davetin ve insanların gönlünü almanın yolu: 41. *Fussilet*, 33-34.
- Davette dostluğun celbi (muhabbetin çekileceği/kurulacağı): 41. *Fussilet*, 34-35.
- Rızıkta darlığın gerekçesi, nimet dağıtımının bir ölçüye ve sebebe bağlı olduğu: 42. *Şûra*, 27.
- Belâların menşeinin/kaynağının, musibetlerin sebebinin kendimiz olduğu: 42. *Şûra*, 30.
- Allah'ın rızasına mazhar olanlar: 42. *Şûra*, 36-43.
- Nisaiyenin (kadınlar taifesinin) zafiyeti ve zarafeti: 43. *Zuhruf*, 18.
- Cemiyette maddeten sınıfsal farkın (insanların ekonomik yönden varlık derecelerine tabi tutulmasının) altında yatan hikmet: 43. *Zuhruf*, 32.
- Allah'ın, rızıkı, dünyada daha fazla yaymamasının hikmeti: 43. *Zuhruf*, 33.
- Zenginlerin Allah'tan uzaklaşmaları ve insanların bunlara meyli: 43. *Zuhruf*, 33-35.
- Şeytanın insana çok musallat olmasının ve saptırmasının sebebi: 43. *Zuhruf*, 36-37.
- Tasavvufî/Mistik yaşayışın fonksiyonunu izhar: 43. *Zuhruf*, 36-38.
- Yahudilerin, azaptan sonra azap gördükleri, yani iki azaba işaret ki bu husustaki ayete açıklık: 43. *Zuhruf*, 49-56.
- Allah için sevişenlerin mutlu sonu: 43. *Zuhruf*, 69-73.
- Kıyamet alametlerinden bir büyüğüne işaret: 44. *Duhan*, 10-12.
- Hamilelik ve emzirme müddeti: 46. *Abkâf*, 15.

- Kâfirlerin safa sürmelerinin (müreffeh hayat yaşamalarının) hikmeti: 46. *Abkâf*, 20.
- Kıyamet alâmetlerinin geldiğini bildiren ve işaret edilen alâmetler: 47. *Muhammed*, 18.
- Müslümanların savaşta takınacakları tavır, harp esnası ve sonrasında mü'minlerin tutumunun nasıl olacağını belirten ayet: 47. *Muhammed*, 35.
- İnfakta ölçü: 47. *Muhammed*, 36-38.
- Gökyüzünün gün geçtikçe genişlediği: 51. *Zâriyât*, 47.
- Meteor taşlarına işaret olabilir: 52. *Tûr*, 44.
- Amellerin aidiyeti ve karşılığı: 53. *Necm*, 38-41.
- Göklere, cin ve insanların çıkacağına ve bir musibetle karşılaşacaklarına işaret: 55. *Rahman*, 33-36.
- Sâbıklar (öncekiler, önderler veya önden gidenler) kimler? Kıyamette insanların üç zümreye ayrılacağı: 56. *Vâkıa*, 7-14.
- Cennette evvelki ümmetlerin mecmû'unun/toplamının, Ümmet-i Muhammed'den çok olacağına işaret: 56. *Vâkıa*, 13-14; Bu ayetler arasında ülfet/ilişki: 56. *Vâkıa*, 39-40.
- Cennette kadınlarla erkeklerin yaşıt olacağına dair: 56. *Vâkıa*, 35-38.
- Ölüm hâli (Sekerât-ı mevt): 56. *Vâkıa*, 83-96.
- Mekke'nin Fethi'nden önce sahabe olup Allah için savaşanların ve infak/sarf edenlerin sonrakilerden üstün olduğu: 57. *Hadîd*, 10.
- İbadet eden münafıklar (!): 57. *Hadîd*, 14.
- Çok büyük bir uyarı: Mü'minleri ehl-i kitab'a benzemekten nehiy/sakındırma (uyanıklığa davet): 57. *Hadîd*, 16.
- Mü'mini itidale teşvik ve musibetlerin sebebi: 57. *Hadîd*, 22-23.
- Nübüvvet silsilesinin ataları: 57. *Hadîd*, 26.
- Ruhbaniyetin aslının bâtil ve hurafe olduğu: 57. *Hadîd*, 27.
- Hizbullahî (Allah'ın ordusunda yer alan) Müslüman kimdir? Allah ve Rasûlü'nün düşmanlarıyla dostluk yapmanın imanı zedelediğini ve hatta götürebileceğine işaret: 58. *Mücadele*, 22.
- Muhacir-Ensar ilişkisi: 59. *Haşr*, 8-9.
- Münafıkların içyüzü: 59. *Haşr*, 14.

- Mü'mine/inanmış ve mürted (dinden dönmüş) olan kadınların nikâh akdinin durumu: 60. *Mümtebine*, 10-11.
- İnsanın bariz özelliği ve müstesna/ayrıcalıklı kişiler: 70. *Meâric*, 19-35.
- Gökte oturulacak yerler: 72. *Cinn*, 9.
- Canlıların toplandığı, yani yaşayıp barındığı tek yerin arz (yer-yüzü/dünya) olduğu: 77. *Müselât*, 25-26.
- Kâfirle mü'minin ruhunun kabz olunma/alınma şekli: 79. *Nâziât*, 1-3.
- Yapılması güç fakat çok faziletli ameller: 90. *Beled*, 10-18.
- Çalışmada dinlenme ve azim metodu: 94. *İnşirah*, 7-8.

Zeyl, yani bunların dışında kalan diğer notlar da şunlardır:

1. “Âyetü's-sekâlân”?
2. “*Cânn*”?
3. “Sülletün kaliletün”?
4. “Sülletin” ve “Sülletün”?
5. “*Ni'met*” (kapalı *tâ* ile olan) ve “*Ni'met*” (açık *tâ* ile yazılan) lafızlarını araştır!
6. “*Rahmet*” (açık *tâ* ile yazılan) ve “*Rahmet*” (kapalı *tâ* ile olan) kelimelerini araştır!
7. “*Âyet indirilmeli değil miydi?*” şeklindeki ifadelerin altındaki mana?
8. “Ress Kavmi”?
9. “*İfyt*” kelimesinin aslı ne (*tâ* ve *tî* harflerinden hangisi ile)?

Âhir kelâm

Bu tür çalışmaların finalinde ilmî makale formatı gereği bir değerlendirme yazısı yazmak âdettendir. Bunu biz de düşündük ve en sonda söylenecek sözü, en başta demiş olduk. Yani girişte *özet* babından kaleme alınan yazıyı sonuç yerine yazmış olduğumuzu var sayın lütfen. Bu yüzden okuyucularımızdan o hülâsayı, bu niyetle bir kez daha okumalarını istirham ediyorum.

Bu vesileyle kendisinden sitayişle bahsedilen değerli bir imam kardeşimizin şahsında Peygamber makamını işgal ettiğinin farkında ve âli bir iş yaptığının şurunda olan, vazifesini hakkıyla yerine getiren ve böylece hem adına/uğruna çaba sarf (mücadele) ettiği Cenâb-ı Hakk'ın rızasını kazanmaya hem de hizmet verdiği halkı/cemaati memnun etme gayreti içinde bulunan bütün meslektaş dostlarımızı selâmlıyor, onlara en kalbî şükran ve takdir hislerimizi takdim ederken buna benzer din hizmetlisi/gönüllüsü kişilerin adetlerinin gün geçtikçe artarak çoğalmasını yüce Rabbimden niyaz ediyorum.¹⁰

10 Açıklama notu: Doğrusu, söz konusu arkadaşın, ben söyleyene dek bu çalışma hakkında en ufak bir bilgisi yoktu. Gerçekte böyle bir şeyi sezinlememiş bile. Dediğine göre beni gayet sıcak ve samimi bularak bu denli açılmış. O sebeple –kul hakkına riayeti göz önünde tutarak etik açıdan hem kendisini bu makaleden haberdar etmek ve gerekli düzeltmeleri yapmasını sağlamak hem de iznini ve rızasını almak için bu yazıyı ona okuttum. Büyük bir heyecan duyarak ama beraberinde aynı ciddiyet ve titizlikle incelemeyi, dolayısıyla tashihi -zahmet buyurup nezaket göstererek- tamamladığını bildirmesinin ardından vuku bulan görüşmemiz sırasında yaptığı yorum ve değerlendirme bağlamında birtakım önerilerde bulunmanın yanı sıra -sağ olsun- bizden iltifatı da esirgemedi. Bu itibarla onun müsaadesi (oluru ve onayı) ile bu yazıyı, yayımlanmak üzere dergiye göndermiş oldum.